

Wyrok z dnia 8 sierpnia 2007 r.

II UK 23/07

Po uznaniu przez Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2002 r., P 5/01 (Dz.U. Nr 78, poz. 713, opublikowanym w dniu 19 czerwca 2002 r.) niekonstytucyjności art. 32 ust. 1 pkt 1 i pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.), jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (art. 9-11 tej ustawy), ma charakter świadczenia z ubezpieczenia społecznego i nie podlega przedawnieniu.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Beata Gudowska, Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 8 sierpnia 2007 r. sprawie z wniosku Krystyny P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w K. o odszkodowanie, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Koszalinie z dnia 27 września 2006 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Koszalinie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 27 września 2006 r. [...] Sąd Okręgowy w Koszalinie oddalił apelację wnioskodawczyni Krystyny P. od wyroku Sądu Rejonowego w Koszalinie z dnia 30 czerwca 2006 r. w sprawie przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w K. o jednorazowe odszkodowanie z tytułu śmierci męża Zdzisława P. wskutek choroby zawodowej, wskazując, podobnie jak orzekający w sprawie Sąd pierwszej instancji, że roszczenie uległo przedawnieniu.

Według ustaleń faktycznych, decyzją z dnia 6 lutego 1997 r. Państwowy Tere-nowy Inspektor Sanitarny w K. ustalił istnienie choroby zawodowej u męża wnioskodawczyni, a orzeczeniem z dnia 18 marca 1998 r. lekarz orzecznik ustalił u niego 90 % uszczerbek na zdrowiu w związku z chorobą zawodową, z tytułu którego pracodawca - PPM „A.K.” S.A. w K. wypłacił jednorazowe odszkodowanie. W dniu 16 października 1998 r. Zdzisław P. zmarł, a wnioskodawczyni w dniu 22 października 1998 r. złożyła wniosek o rentę rodzinną. Orzeczeniem z dnia 30 października 1998 r. lekarz orzecznik ZUS ustalił związek śmierci Zdzisława P. z chorobą zawodową, a decyzją z dnia 5 listopada 1998 r. organ rentowy przyznał rentę rodzinną po zmarłym. W dniu 20 marca 2006 r. wnioskodawczyni złożyła wniosek o jednorazowe odszkodowanie po zmarłym wskutek choroby zawodowej mężu. Decyzją z dnia z dnia 4 maja 2006 r. organ rentowy odmówił prawa do jednorazowego odszkodowania, podnosząc w uzasadnieniu, że roszczenie uległo przedawnieniu.

Sąd Apelacyjny wskazał, iż w sprawie o jednorazowe odszkodowanie przysługujące rodzinie zmarłego pracownika na podstawie art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm.), datą przesądzającą o wymagalności roszczenia jest powzięcie wiadomości o szkodzie, w tym wypadku o związku śmierci pracownika - rencisty z chorobą zawodową. W sprawie związek ten został ustalony orzeczeniem lekarza orzecznika ZUS z dnia 29 października 1998 r. i chociaż wnioskodawczyni twierdziła, że orzeczenia tego nie otrzymała, to jednak otrzymała decyzję organu rentowego przyznającą jej prawo do renty rodzinnej po mężu zmarłym wskutek choroby zawodowej, a tym samym powzięła wiadomość o związku śmierci męża z chorobą zawodową. Od tej chwili rozpoczął się bieg przedawnienia, którego okres upłynął po trzech latach, tj. w listopadzie 2001 r. Przepis art. 291 § k.p. stanowi, że roszczenia ze stosunku pracy ulegają przedawnieniu z upływem 3 lat od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne. Reguła ta znajduje zastosowanie także do roszczeń przysługujących pracownikowi w oparciu o przepisy art. 9 - 11 ustawy wypadkowej (jednorazowe odszkodowanie), jak i roszczeń uprawionych członków rodziny zmarłego pracownika - art.12 ust. 1 ustawy wypadkowej. Wnioskodawczyni wystąpiła z wnioskiem o jednorazowe odszkodowanie 20 marca 2006 r., a więc z rażącym przekroczeniem tego terminu.

Powyższy wyrok zaskarżył w całości skargą kasacyjną pełnomocnik wnioskodawczyni i zarzucając naruszenie prawa materialnego poprzez: „zastosowanie nie-

właściwego w przedmiotowej sprawie rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad orzekania o stałym lub długotrwałym uszczerbku na zdrowiu, trybu postępowania przy ustalaniu tego uszczerbku oraz postępowania o wypłatę jednorazowego odszkodowania (Dz.U. Nr 234, poz. 1974) i nieuwzględnienie sytuacji, że w momencie złożenia wniosku o świadczenia rentowe, tj. 22 października 1998 r., nie było obowiązku zwracania się z odrębnym wnioskiem o jednorazowe odszkodowanie z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu”, niewłaściwe zastosowanie „art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (...), z którego wynika fakt, że świadczenia m.in. z tytułu choroby zawodowej przyznaje się w razie śmierci pracownika lub rencisty na wniosek uprawnionych do tych świadczeń członków rodziny, jednak nie wynika obowiązek odrębnego wniosku o jednorazowe odszkodowanie” oraz niewłaściwe zastosowanie „art. 291 § 1 k.p., poprzez uznanie, że wnioskodawczyni rażąco przekroczyła termin składając wniosek o jednorazowe odszkodowanie 20 marca 2006 r., podczas gdy pierwszy wniosek o świadczenia rentowe z tytułu śmierci męża został złożony 22 października 1998 r., i niezastosowanie adekwatnego w przedmiotowej sprawie art. 118 k.c.”, wniósł o jego uchylenie w całości i orzeczenie co do istoty sprawy, lub uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Stosownie do art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c. Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach skargi kasacyjnej (jej podstaw) i jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, jeżeli skarga nie zawiera zarzutu naruszenia przepisów postępowania - tak jak w rozpoznawanej sprawie - bądź jeżeli taki zarzut okaże się niezasadny. Okoliczności faktyczne rozpoznawanej sprawy nie budzą wątpliwości, sporna pozostaje ich ocena w świetle przepisów prawa materialnego. Oceniając podstawy skargi, należy stwierdzić, że jest ona uzasadniona gdy podnosi zarzut niewłaściwego zastosowania art. 291 § 1 k.p. i przyjęcia, że powództwo o jednorazowe odszkodowanie z tytułu śmierci męża wnioskodawczyni w związku z chorobą zawodową było przedawnione, aczkolwiek Sąd Najwyższy nie podziela uzasadnienia tego zarzutu.

Wstępnie i ogólnie trzeba zauważyć, że w ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.) wyodrębnione zostało między innymi ryzyko ubezpieczeniowe wypadkowe, które zostało odrębnie uregulowane ustawą z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. Nr 199, poz. 1673 ze zm.), która uchyliła - w art. 61 pkt 2 - ustawę z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Nową ustawę cechuje całościowy, kompleksowy charakter, wyrażający się głównie ustanowieniem wspólnych regulacji właściwie dla wszystkich - z wyłączeniem rolników - ubezpieczonych, a więc już nie tylko pracowników, zaś wszyscy nią objęci traktowani są w podobny sposób. Nie ma też różnic między pracownikami uspołecznionymi i nieuspołecznionymi pracodawców. W myśl art. 237¹ § 1 k.p. (obowiązującego od dnia 1 stycznia 2003 r.) pracownikowi, który uległ wypadkowi przy pracy lub zachorował na chorobę zawodową, przysługują świadczenia z ubezpieczenia społecznego, określone w odrębnych przepisach, przy czym z uwagi na taki ich charakter wypłacane są one z osobnego funduszu wypadkowego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Zgodnie z art. 6 ust.1 pkt 4 i 5 ustawy wypadkowej, ubezpieczonemu, który doznał stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu, a także dla członków rodziny zmarłego ubezpieczonego lub rencisty z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej przysługuje jednorazowe odszkodowanie. Ubezpieczeniowy charakter świadczeń z tego tytułu (ubezpieczenia wypadkowego) daje podstawę do stwierdzenia, że w aktualnym stanie prawnym roszczenie o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej nie podlega przedawnieniu. Nic innego nie wynika z tej ustawy, brak też podstaw do stosowania przepisów Kodeksu pracy o przedawnieniu - art. 291 § 1, przewidującego, że roszczenia ze stosunku pracy ulegają przedawnieniu z upływem 3 lat od dnia, w którym stały się wymagalne.

Trzeba jednak zauważyć, że zgodnie z art. 49a ust. 1 tej ustawy, znajduje ona zastosowanie do spraw o świadczenia z tytułu wypadków przy pracy, które nastąpiły począwszy od dnia 1 stycznia 2003 r., przy czym dotyczy to także świadczeń z tytułu chorób zawodowych, jeżeli uszczerbek na zdrowiu spowodowany taką chorobą został stwierdzony po dniu 31 grudnia 2002 r. Do spraw o świadczenia z tytułu wypadków, które nastąpiły przed dniem 1 stycznia 2003 r., oraz z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego chorobą zawodową, a stwierdzonego przed tą datą, sto-

suje się przepisy obowiązujące w dniu, w którym nastąpił wypadek lub w którym stwierdzono uszczerbek na zdrowiu spowodowany chorobą zawodową.

W okolicznościach sprawy należy podzielić pogląd Sądu pierwszej instancji, poparty przez Sąd Okręgowy, że zastosowanie w sprawie znajdują przepisy ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (związek śmierci męża wnioskodawczynie z chorobą zawodową został stwierdzony przez lekarza orzecznika ZUS w dniu 30 października 1998 r.). Na gruncie tej ustawy wypadkowej, w orzecznictwie nie budziło wątpliwości, że roszczenie o jednorazowe odszkodowanie z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową, ulegało trzyletniemu przedawnieniu, którego bieg, stosownie do art. 291 § 1 k.p., rozpoczynał się od dnia, w którym pracownik dowiedział się o doznaniu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu albo jego zwiększeniu się co najmniej o 10% (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 października 1984 r., III PZP 29/84, OSNCP 1985 nr 2-3, poz. 21). Podejmując tę uchwałę, której nadano moc zasady prawnej, Sąd Najwyższy, powołując się na dotychczasowe orzecznictwo, uznał, że roszczenie pracownika (bądź uprawnionego członka rodziny) o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej należy zakwalifikować do dziedziny stosunków pracy, które zgodnie z art. 291 § 1 k.p., podlegają trzyletniemu okresowi przedawnienia, bowiem ustawodawca zaliczył je do spraw ze stosunku pracy. W ocenie tego Sądu, „ani w doktrynie, ani w judykaturze nie prezentowano poglądu odmiennego, a więc nie twierdzono, że roszczenia, o których mowa, nie mają swego źródła w dziedzinie stosunków pracy. Z tej też przyczyny nie można podzielić poglądu, że roszczenie o którym mowa - wynika z przepisów o ubezpieczeniu społecznym i jako takie nie ulega przedawnieniu”. Podzielając ten pogląd, należy jednak zauważyć znaczącą zmianę stanu prawnego i to nie tylko odnoszącą się do zmiany Kodeksu pracy, ale zwłaszcza wynikającą z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2002 r., P 5/01 (Dz.U. Nr 78, poz. 713, opublikowanego w dniu 19 czerwca 2002 r.), który orzekł, że art. 32 ust. 1 pkt 1 i pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych są niezgodne z art. 2 oraz z art. 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przez to, że wprowadzają nierówne traktowanie pracodawców oraz osób uprawnionych do odszkodowania, oraz ograniczają odpowiedzialność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych tylko do pracowników nieuspołecznionych zakładów pracy i członków ich rodzin.

Składy Sądu Najwyższego nie mogą orzekać sprzecznie z zasadą prawną dopóty, dopóki nie nastąpi zmiana stanu prawnego. Zmiana treści, okresu lub zakresu stosowania przepisu, którego dotyczy zasada prawna oznacza, że jest to już inny przepis. Co do zmiany treści przepisu jest to oczywiste, natomiast zmiana okresu lub zakresu jego stosowania oznacza, że reguluje on inne stosunki społeczne niż te, które istniały w dniu podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy. Nie da się zaś oddzielić wykładni prawa od stosunków społecznych, które poddane są jego regulacji. Tym się kierując, w ocenie składu rozpoznającego sprawę, powołana wyżej uchwała Sądu Najwyższego nie zachowała aktualności.

Za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 30 lipca 2003r., II UK 353/02 (Monitor Prawa Pracy 2004 nr 2, s. 12, 13), trzeba przypomnieć, że w zakresie stosowania orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego do stanów faktycznych zaistniałych przed wydaniem tych orzeczeń w sprawach będących w toku orzecznictwo Izby Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego jest konsekwentne i jednolite. W postanowieniu z dnia 7 grudnia 2000 r., III ZP 27/00 (OSNAPiUS 2001 nr 10, poz. 331), Sąd Najwyższy stwierdził, że akt normatywny uznany przez Trybunał za niezgodny z Konstytucją nie powinien być stosowany przez sąd w odniesieniu do stanów faktycznych sprzed ogłoszenia orzeczenia Trybunału. Podobny pogląd wypowiedział Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 września 2001 r., II UKN 542/00 (OSNP 2003 nr 11, poz. 276), stwierdzając, że Sąd drugiej instancji, który rozstrzyga sprawę po stwierdzeniu niezgodności przepisu ustawy z Konstytucją, nie może pominąć stanowiska Trybunału Konstytucyjnego i oddalić apelacji od wyroku, który został wydany przez Sąd pierwszej instancji na podstawie przepisu niezgodnego z Konstytucją. W kolejnym wyroku z 12 czerwca 2002 r., II UKN 281/01 (OSNP 2004 nr 2, poz. 36), przyjęto, że nie jest usprawiedliwioną podstawą kasacji zarzut zaniechania zastosowania obowiązującego w dacie wyrokowania przepisu ustawy, który następnie został uznany przez TK za niezgodny z Konstytucją. Warto też odnotować stanowisko Sądu Najwyższego dotyczące tej materii zajęte w wyroku z dnia 23 stycznia 2007 r., III PK 96/06 (dotąd niepublikowany). W uzasadnieniu tego wyroku wskazano - odnosząc się do stanu faktycznego rozpoznawanej sprawy - że „odroczenie wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego nie oznacza, iż przepis uznany za niezgodny z Konstytucją musi być stosowany do daty wskazanej przez Trybunał. Teza ta jest konsekwencją utrwalonego w orzecznictwie Izby poglądu, że przepis uznany przez Trybunał Konstytucyjny za sprzeczny z Konstytucją lub innym

aktem nadrzędnym, był niekonstytucyjny od dnia jego wydania i jako akt niższej rangi nie powinien być stosowany od dnia jego wejścia w życie”.

Podzielając ten pogląd, należało przyjąć, że narusza prawo orzeczenie wydane po ogłoszeniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego, mocą którego przepis, będący podstawą prawną tego orzeczenia, utracił moc obowiązującą jako niezgodny z Konstytucją. Podtrzymując to stanowisko judykatury, należy stwierdzić, że po uznaniu niekonstytucyjności art. 32 ustawy wypadkowej z dnia 12 czerwca 1975 r. i orzeczeniu, że i w stosunku do pracodawców uspołecznionych, zobowiązanym do wypłacania jednorazowego odszkodowania z tytułu uszczerbku na zdrowiu jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych, „odpadł” poważny argument przemawiający za pracowniczym charakterem jednorazowych odszkodowań z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, także na tle poprzednio obowiązującej ustawy. Oznacza to, uwzględniając powołany wyrok Trybunału Konstytucyjnego, że roszczenia o jednorazowe odszkodowania z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, także dochodzone w oparciu o ustawę wypadkową z dnia 12 czerwca 1975 r., nie mają charakteru pracowniczego, ale ubezpieczeniowy (jak w aktualnym stanie prawnym) i jako takie nie podlegają przedawnieniu.

Warto też zauważyć, że zgodnie z art. 476 § 2 pkt 4 k.p.c. przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy, w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych dotyczących innych świadczeń w sprawach należących do właściwości ZUS, zaś wśród spraw z zakresu prawa pracy, wymienia się odszkodowania dochodzone od zakładu pracy na podstawie przepisów o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, przekazując do kompetencji sądów rejonowych sprawy o odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej - art. 477⁸ § 2 pkt 3 k.p.c. W ocenie Sądu Najwyższego dla zakwalifikowania sprawy o jednorazowe odszkodowanie dochodzone z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej do kategorii spraw z zakresu prawa pracy lub też z zakresu ubezpieczeń społecznych, przesądzające znaczenie należy przypisać temu, kto w takiej sprawie ma legitymację bierną, a więc czy roszczenie skierowane jest przeciwko pracodawcy czy też przeciwko organowi rentowemu. Po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2002 r. nie ma wątpliwości, że w takich sprawach roszczenie może być kierowane tylko do organu rentowego.

Konsekwencją tego stanowiska jest przyjęcie, że Sąd drugiej instancji błędnie zastosował art. 291 § 1 k.p. dotyczący przedawnienia roszczeń ze stosunku pracy.

Mając to na uwadze orzeczono jak w sentencji, po myśli art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c.

=====